

**Recenzja książki Wasyla G. Kremienia
– prezydenta Narodowej Akademii Nauk
Pedagogicznych Ukrainy –
pt. *Filozofia antropocentryzmu w edukacyjnej
przestrzeni, przetłumaczonej
i opublikowanej w Polsce w 2011 r.****

W przedmowie do wydania polskiego nestor pedagogów polskich – Tadeusz W. Nowacki (w kilka miesięcy przed zgonem w 2011 r.) napisał: „Rozległość problemów zawartych w książce sprawia, że jest ona swoistym rodzajem encyklopedii współczesnych problemów filozoficznych w wychowaniu. A sposób przedstawiania tych zagadnień wywoła – o czym jestem przekonany – żywą reakcję Czytelnika” (s. 11).

Sam z kolei Autor we Wstępie pisze: „W kalejdoskopie wielu wydarzeń społeczeństwo zawsze dąży do najważniejszych wartości – życia, wolności, dobrobytu. Są one stałym celem i sensem życia, dla którego człowiek tworzy, walczy, marzy, wierzy. Jest to szczególnie ważne dla współczesnej Ukrainy, która stoi na drodze swojej misji historycznej, polegającej na realizacji tożsamości cywilizacyjnej w sferze społecznej, politycznej, gospodarczej, kulturalnej, duchowej, na drodze wejścia do wspólnoty światowej” (s. 21).

Przytoczmy jeszcze jedną doniosłą myśl ze Wstępu: „Edukacja jest jednym z najlepszych i najbardziej intensywnych sposobów wejścia człowieka do świata nauki i kultury. Właśnie poprzez kształcenie człowiek poznaje wartości duchowe. Stałym i niewyczerpalnym źródłem treści kształcenia jest dziedzictwo kulturowe różnych państw i narodów, różnych dziedzin i ciągle rozwijającej się nauki oraz

---

* Tytuł oryginału: Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. Wydano przez Instytut Pedagogiki Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej – z inicjatywy Franciszka Szloska – przewodniczącego Towarzystwa Naukowego „POLSKA–UKRAINA” i głównego tłumacza dzieła. Wydawca: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji – PIB w Radomiu (2011).

praktyki życia. Wspólnota międzynarodowa łączy działania, mające na celu kształcenie obywateli świata i całej planety. Aktywnie rozwija się światowa przestrzeń edukacyjna. Dlatego zachodzi potrzeba opracowania globalnej strategii wykształcenia człowieka” (s. 25).

W kwestii istoty antropocentryzmu Autor pisze:

- „Człowiek od zawsze był problemem. Ale skutek wielowiekowej wysoce intelektualnej pracy ludzkości pojawiło się zagrożenie dla niego samego, dla jego istnienia” (s. 17).
- „Dyskusje i spory prowadzone w ramach antropologii filozofii zmuszają do spojrzenia na problem człowieka w innych aspektach, wskutek czego koncepcja antropocentryzmu staje się niezwykle ważna” (s. 20).
- „Podstawowym kierunkiem działalności człowieka jest poznanie, dzięki któremu on się zmienia, potwierdzając wariantowość własnych archetypów” (s. 20).
- „Antropocentryzm jest aktualizacją tendencji humanistycznych w epoce nowożytnej, odejściem od zracjonalizowanych imperatywów pragmatycznych” (s. 22).
- „W sensie światopoglądowym filozofia antropocentryzmu jest głównym sposobem zrozumienia istoty osobowości. Rozwija i kultywuje ona poznanie o charakterze intelektualnym, polifonicznym, pokonując ekonomocentryzm (pragmatyzm) życia człowieka (ludzkiego bytu)” (s. 24).
- „Edukacja jest jednym z najlepszych i najbardziej intensywnych sposobów wejścia człowieka do świata nauki i kultury. Właśnie poprzez kształcenie człowiek poznaje wartości duchowe” (s. 24).

W prezentowanym dziele W.G. Kremienia jego zawartość treściową w sposób najogólniejszy oddają tytuły kolejnych rozdziałów, którym nadano brzmienie:

- I. Natura ludzka
- II. Istnienie człowieka jako wartość
- III. Twórczość w autoafirmacji osobowości
- IV. Gospodarka, kultura, edukacja – z krajowej i globalnej perspektywy
- V. Innowacyjne myślenie
- VI. Dyskurs filozoficzny o edukacji
- VII. Antropocentryzm jako strategia edukacji narodowej
- VIII. Prakseologia edukacji
- IX. Etos inteligencji w kontekście filozofii antropocentryzmu

Trudno jest w kilkustronicowej recenzji zaprezentować rzetelną informację o tak bogatej problematyce poszczególnych rozdziałów. Toteż – ze względu na wzrastające nieustannie zainteresowanie szeroko rozumianą edukacją, a tym bardziej współczesnością szkoły wyższej – za szczególnie przydatne w toku naszych

nastawień poznawczych uznać można rozdziały piąty i dziewiąty, a zatem poświęcone innowacyjnemu myśleniu i etosowi inteligencji, chociaż zachęca także do wnikliwego przestudiowania rozdział szósty, dotyczący filozofii edukacji.

Punktem wyjścia dla wyboru i zapisu odpowiednich myśli Autora dzieła zawartych w tych rozdziałach uczynimy wątek globalizacyjny, szczegółowo przeanalizowany w rozdziale czwartym.

„Procesy globalizacyjne – pisze W.G. Kremień – zwiększają znaczenie edukacyjno-duchowych czynników, ponieważ wraz ze stopniem ich rozwoju rośnie rola głównego środka nowoczesnego społeczeństwa, jakim jest potencjał intelektualny. Właśnie intelekt powoduje zdolność społeczeństwa do zjednoczenia się i zmobilizowania swoich duchowych i materialnych zasobów w celu osiągnięcia wspólnych, ponadjednostkowych zamiarów” (s. 179).

A oto wybrane zapisy i stanowiska Autora dzieła z rozdziału o innowacyjnym myśleniu:

- „Polityka gospodarcza, której celem jest stymulowanie innowacji, jest niemożliwa bez odpowiedniej polityki społecznej, skierowanej na rozwój głównego zasobu gospodarczego – człowieka. Stąd – znaczący wzrost we wszystkich krajach zaawansowanych gospodarczo wydatków na edukację, ochronę zdrowia, bezpieczeństwo socjalne” (s. 181).
- „Myśląca, aktywna, działająca twórczo część społeczeństwa już dawno przekonała się, że głównym warunkiem rozwoju społecznego jest innowacja, działalność innowacyjna” (s. 183).
- „Cechą innowacji jest to, że stanowi ona główny mechanizm tworzenia nowych technologii, nowych modeli działalności i zachowań, nowej wiedzy, tworząc przy tym warunki do poszukiwania alternatywnych sposobów rozwoju społeczeństwa” (s. 183).
- „Jako proces i działalność innowacja jest ściśle związana z podmiotem działalności poznawczej, który w wielu przypadkach decyduje o jej kierunku. Jeśli przeanalizować trzy poziomy istnienia podmiotu poznania – indywidualny, grupowy i społeczny, to na poziomie indywidualnym podmiotem jest konkretny badacz, naukowiec, który jest zaangażowany w działalność naukową, edukacyjną, poznawczą” (s. 186).
- „W nowoczesnej społeczno-kulturowej, edukacyjnej i gospodarczej praktyce innowacje odgrywają kluczową rolę jako dające impuls do rozwoju procesów doskonalących” (s. 190).
- „Szkolnictwo wyższe – to jeden z najważniejszych czynników wśród wielu innych czynników systemowych, decydujących o rozwoju danej gospodarki. Instytucje szkolnictwa wyższego odgrywają najważniejszą rolę w realizacji strategii rozwoju gospodarczego, opartej na wiedzy oraz w kształtowaniu demokratycznego i obywatelskiego społeczeństwa” (s. 206).

- „Działalność akademicka uniwersytetów i badania naukowe w dziedzinie edukacji są ważnym filarem dla krajowych systemów innowacyjnych” (s. 206).
- „W celu skutecznego wywiązania się w XXI w. ze swoich funkcji edukacyjnych, badawczych oraz informacyjnych uniwersytety muszą być zdolne do efektywnego reagowania na zmieniające się potrzeby w zakresie edukacji i szkoleń zawodowych, do adaptacji w warunkach szybko zmieniającego się krajobrazu edukacji i do przyswojenia sobie bardziej elastycznych form organizacji i sposobów funkcjonowania” (s. 206).
- „W takim kontekście należy zwracać uwagę na najbardziej rozległe obszary szkolnictwa wyższego, które sprzyjają kształtowaniu społeczeństwa demokratycznego, opartego na wiedzy” (s. 207).

W przypadku zapowiedzianego rozdziału dziewiątego – należy podkreślić, iż Autor dzieła traktuje kategorię pojęciową „inteligencja” w podwójnym znaczeniu – jako właściwość osobową człowieka i jako grupę ludzi co najmniej z wyższym wykształceniem. W obu podejściach zapisy autorskie dają wiele do myślenia.

Przytoczmy chociażby następującą wypowiedź:

- „Problematyka «inteligentów» i «inteligencji» nie tak często staje się dziś przedmiotem debat i dyskusji, jak na przykład zagadnienie «innowacji», «cywilizacji» czy «antropologicznego» lub «finansowego» kryzysu itp. Mimo to wiedza, kultura, edukacja stanowią nieodłączny komponent inteligencji i pojęcia «inteligentnego człowieka», którym pragnie zostać każdy, kto nauczył się podstawowych zasad współżycia duchowego i intelektualnego ze swoim środowiskiem. Inteligent – to człowiek kultury. «Problemem dobrze znanym jest fakt, że szkoła, edukacja – to nie tylko mechanizm przekazywania wiedzy, ale także włączenie człowieka w jakąś kulturową tradycję, dającą początek nowej kulturze społecznej. Współczesne społeczeństwo wymaga homogenizacji kulturowej, którą osiąga się wyłącznie poprzez edukację»”.

Wielce wymowne są także stwierdzenia:

- „Pedagogika zwraca uwagę na kształtowanie harmonijnie rozwiniętej jednostki, czyli inteligenta będącego nosicielem fundamentalnych wartości humanistycznych. Każde z tych podejść będzie uzasadnione na swój sposób, ale każde tylko przyjmuje intuicyjnie założenie, a nie określa charakteru inteligencji” (s. 368).
- „Problem inteligencji tak naprawdę nie jest problemem tylko dotyczącym grupy społecznej lub tylko jednostki, ale w taki lub inny sposób wychodzi poza naszą subiektywność” (s. 368).
- „W ostatnich latach alternatywą inteligencji staje się pojęcie «intelektualista». To słowo weszło do słowników języka francuskiego w latach 90. XIX wieku.

Określa ono skład zawodowy aktywnej części społeczeństwa. W przeciwieństwie do inteligencji, intelektualiści praktycznie nie są grupą zintegrowaną, są mniej zaniepokojeni problemami narodu, upadkiem moralności czy wzrostem duchowości. Niewątpliwie intelektualiści tworzą i realizują pomysły. Mogą mieć różne relacje ze społeczeństwem – by usunięci z niego, zajmować pozycję obserwatora lub konstruktywnego krytyka, wreszcie mogą być zaangażowani politycznie lub społecznie. Intelektualista ma znaczenie bardziej technologiczne niż sofistyczne” (s. 369).

* * *

Żywię nadzieję, że zasygnalizowana tylko zawartość filozofii antropocentryzmu w edukacyjnej przestrzeni zachęci licznych zwolenników takiego myślenia poznawczego do wnikliwego rozpoznania tegoż wyjątkowego dzieła.

Zygmunt Wiatrowski
Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna we Włocławku
Doktor Honoris Causa NANP Ukrainy